

Estetika hudby nielen o kráse hudby

Eva Michalová¹

Príprava budúcich učiteľov hudobnej výchovy nesie v samotnom obsahu tohto vyučovacieho predmetu dva základné aspekty: osvojiť si poznatky o hudbe a hudbu ako umenie emocionálne prežiť. Dvojpolovosť týchto aspektov vytvára polaritu vnútorných teoretických a umeleckých hodnôt hudby, ktoré má mať na zreteli celý obsah výchovnovzdelávacieho systému v sústave základného aj umeleckého školstva.

Z tohto pohľadu nám hudba a predmet hudobná výchova ako študijné odbory na univerzitách a umeleckých vysokých školách poskytujú vzájomné prelínanie dvojpolovosti hudobného umenia v celom svojom komplexe jednotlivých odborov. Hudobná interpretácia a teoretický výklad o hudbe sú v jednej rovine vzájomných súvislostí a dopĺňaní sa v celistvosti poznania hudby a v jej estetickom prežívaní.

Preto Estetika hudby, ako súčasť hudobného vzdelávania, presahuje svoj rozmer historicko-teoretických úvah len v konštatovaniach a stáva sa v štúdiu hudobného umenia završujúcou disciplínou, ktorá vedie k tvorivej reflexii. Čo všetko to podmieňuje?

Chápanie hudobného diela vo svojej komplexnosti znamená vidieť v ňom fenomén, z ktorého sa odvíja sieť poznatkov, ale aj emocionálnych zážitkov a predstáv. Z aspektu teoretického sa prepájajú všetky poznatky získané štúdiom jednotlivých teoretických disciplín hudby s akcentom na analýzu, tektoniku, gramatiku a spôsob ich uplatnenia v jednotlivých štýlových obdobiach. To je jeden aspekt poznania hudobného artefaktu, na ktorý sa viaže aj jeho géneza. Cez ňu zadefinujeme dielo do spoločensko-historického kontextu vzniku, uplatnenia dobových postulátov tvorby, stelesnenia ideálov doby v autorovom umeleckom stvárnení, ako aj spôsob formovania jeho myšlienok do zmysluplných hudobných tvarov. Tieto sa stávajú základom pre komunikačné väzby hudby, kde autor prekračuje rámec svojej osobnosti a upriamuje svoju pozornosť na vnímateľa jeho diela. Ak na jednej strane bol on, autor, persona priama, v procese tvorby oslovuje tých okolo seba. Komunikuje s nimi obsahom svojich hudobných myšlienok, aby v adresátovi otvoril jeho tretiu dimenziu života emocionalitu a tak mu umožnil poznať svet v jeho vyššej zduchovnej forme. Estetika hudby završuje teda okruh základných teoretických vedomostí o hudbe.

Tým môžeme povedať, že súhrn poznatkov o hudobnom diele poskytuje paletu vedomostí o autorovi a jeho diele, tiež aj o dobe vzniku, o spoločenských, kultúrnych a hospodárskych pomeroch obdobia vzniku diela, čo značne kompletizuje a rozširuje poznatky vnímateľa hudobného diela. V pestrosti týchto vedomostí vlastne má možnosť hľadať súvislosti so skutočnosťami známymi na základe ešte nepoznaných podnetov a reálií. Kontakt s hudobným dielom sa tak stáva nie jednorázovou zásobou poznatkov, ale v neustálom kontakte s ním je vlastne osvojovaním a vnútorným obohacovaním estetických a emocionálnych podnetov. Tie naplňujú vnímateľovu citovú sféru v prežívaní nových emocionálnych a imaginárnych súvislostí. Tak sa umelecké dielo vo vnímateľovom poznaní odhaľuje v nových rozšírených tvaroch, ktoré mu kontúry diela nielen zvyrazňujú, ale ešte viacej prehľbujú a ilustrujú v novoobjavovaných väzbách. Teda nielen stránka poznávacia, ale aj tvorivá v hľadaní komunikačných väzieb na kognitívne elementy poskytuje kreatívne podnety k prehľbeniu a hľadaniu nových tvarov. Tak si vnímateľ rozširuje aj svoj diapazón hodnotovej stupnice. A od tohto stavu poznania nemáme ďaleko k jeho humanizujúcej stránke, kde svoje miesto má poznanie, pretváranie a vlastné hodnotenie. Tým scelujeme jedinca v jeho procese vzdelávania v jednu komplexnú tvorivú osobnosť s videním a hľadaním súvislostí v naučenom a osvojenom sumáre poznatkov, ktoré ho kreatívne posúvajú vpred k vyšším hodnotám. Tento proces nie je samovoľný, vyžaduje premyslený pedagogický

¹(khu@umb.sk) Fakulta humanitných vied UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica

vplyv s motivačnými podnetmi, ale na druhej strane je cestou možností prekračujúcich rámec školskej hudobnej výchovy a idúci za hranice vyučovania.

Existencia hudobného umenia je v ľudskej spoločnosti nepostrádateľná, o tom už dnes neuvádzame. Myslí tu na hudbu jako celok, bez preferovania jej žánrov. Skôr treba hľadať opodstatnenosť v jej kvalite, ktorá bude aj naďalej všetkým generáciám blízka. Preto v jej obsahu hľadáme to, čo môže súčasníka osloviť. Aj v tomto spĺňa estetika hudby svoje zámery. V metajazykovej interpretácii hudby hľadá výklad jej znakov a obsahu, bez fixovania, skôr v orientácii na možné príbuznosti a imaginatívne jedinečnosti, ktoré citovo podnecujú našu zážitkovú sféru. Psychická vyspelosť jedinca pri takomto vnímaní hrá podstatnú úlohu. Toto oslovenie často prekračuje rámec vyjadrovacích prostriedkov hudby a skôr sa orientuje na jedinca jako individualitu žijúcu v kontexte svojho okolia, ale tiež aj ako na člena spoločnosti. Teda poskytuje priestor pre uvedenie si seba, svojho vnútorného „ja“ v duchovnom prepojení. Podľa slov Rudolfa Steinera tento najvnútornejší princíp prichádza z nášho vnútra, lebo „slovo ja nikdy nemôže preniknúť zvonka k môjmu sluchu, ak je označením pre mňa“.

Toto sebauvedomenie poskytuje ďalší rozmer vnímania hudby vo vzťahu nielen ku mne, ale odo mňa aj k samotnému autorovi diela a cez neho do väčšieho okruhu vnímateľov. Vytvorená komunikačná reťaz autor-dielo-vnímateľ je základným princípom tvorivého poznania hudobného umenia v kontexte genézy diela, jeho tvorby, interpretácia a poslania, ktoré často prekračuje rámec svojej doby vzniku, a aj nadčasových hodnôt. Stáva sa klenotom mnohých generácií pre svoje všeludské hodnoty, oslovujúce v priebehu času niekoľko generácií. Za príklad možno uviesť nedávny koncert v pražskej Smetanovej sále pod názvom Koncert tretieho tisícročia, kde odznela (okrem súčasných skladieb) Beethovenova 9. symfónia, čím bola vyjadrená aktuálnosť a nesmrteľnosť hodnôt tohoto veľkého diela. Jej zaznením sme si mohli opäť overiť, že Beethovenova genialita kráča s ľudstvom, prihovára sa človeku, ktorý vyspel svojim kognitívnym aj duchovným rozmerom, ale vo svojej podstate ostal stále v rovnakom priestore hodnôt.

Ak chceme poznať umelecké dielo a pochopiť jeho obsah, žiada sa od vnímateľa, aby predovšetkým vedel ľudsky nájsť most empatie k vyjadrenému obsahu skladateľa. Ak vnímateľ má o hudobnom diele dostatočné vedomosti, ak pozná jeho teoretickú, ale aj hudobnú znelú stránku, vie o jeho genéze a autorovi, žiada sa, aby si osvojil jeho výpoveď, ak chce preniknúť k jej emocionálnej podstate. To znamená, že má obsah hudby nielen porozumieť, ale ho aj pochopiť ako výpoveď človeka pre človeka. Práve pochopenie vyžaduje empatiu — vcítenie sa do obsahu hudby, do hudobnej myšlienky, ktoré vyvoláva vo vnútornom svete vnímateľa nový psychický rozmer. V tomto rozmere môže vnímateľ hľadať hĺbku hudobnej výpovede autora, jej poslanie, ako aj svoj citový obraz istých asociácií, ktoré mu môže hudba navodzovať. Ich príjemnosť je prejavom hodnotiaceho stupňa kvality, ktorá bude mať svoju hĺbku poznania podľa individuálnej miery vnímateľa.

Takto sa hudobné dielo dostáva pod povrch životného rozmeru vnímateľa, vrství sa v jeho poznaní a v tomto dostáva podobu osobnostnej vnútornej väzby vnímateľa na celé teoreticko-estetické a interpretačné plató konkrétneho hudobného diela. Rozvoj empatie cez hudobné umenie poznačuje psychiku jedinca, ktorá sa prejaví ako jeho osobnostná črta v životných situáciách vyžadujúcich práve súcítenie a pochopenie. Tým integračný okruh estetického pôsobenia hudby prerastá do životného priestoru individua a usmerňuje jeho pohyb v reálnom živote cez asociatívno-imaginatívne podnety z vnímania hudby.

Estetika hudby poskytuje študentom učiteľskej a umeleckej prípravy vidieť hudobné umenie v súvislostiach teoretických a hodnotových aspektov, ktoré majú svoju pojmovú štruktúru v jazykovom tvare, čím sa otvára nová dimenzia možnosti definovania hudby aj iným tvorivým prejavom ako zvukovou interpretáciou. V estetike hudby sa žiada o nej hovoriť. A to nie je ľahké. Tu nejde o hovorenie o historických a genetických faktoch diela, ale o reflexiách umeleckých a estetických hodnôt, ktoré konkrétne hudobné dielo prináša. Vyjadrovacie prostriedky hudby

ako základná forma hudobného prejavu identifikujú jeho sémantiku v znakoch a symboloch, ktoré v niekedy ustálenej, inokedy novopoznanej, a aj ešte nedefinovanej podobe sa odkrývajú v hovorenom tvare a pojmovom zmysle obsahu. Niektoré hudobné tvary v ustálenosti svojich stereotypov nám samé ponúkajú svoj obsahový kľúč, mnohé však ostávajú len v citovom chvení vnímateľa, aby zrezonovali v slovotvornom obsahu vyjadrenia hudobného kódu. Preto estetika hudby rozvážuje jazyk vnímateľa, učí ho vyjadrovať sa o hudbe v tvaroch, ktoré vyjadruje vo svojom obsahu. Tie sú často opisné, nesúce v sebe metaforické tvary, ale viac hodnotné, ako len lakonické konštatovanie „je to krásne“. Priznali to v jednom prieskume ako absolventi konzervatórií, tak študenti Akadémie umení v Banskej Bystrici. Ich uznanie, že estetika hudby ich naučila dívať sa a hovoriť o hudbe „aj z iného pohľadu“ znamená v reále to, aby estetika hudby ako vyučovacia disciplína v odbornom hudobnom štúdiu sa stala predmetom, ktorý završuje a rozvíja poznatky o hudobnom umení v celej jeho šírke možností. Táto prepojenosť interpretačných zručností na teoretické poznatky znamená rozšírenie vnímania hudobného umenia ako celku a kultivovanie jeho hodnôt v duchovne vyspelom a reflexie schopnom jedincovi, ktorý má vypestovaný cit pre výrazovú stránku umenia a jej adekvátny verbálny obsah.

A ak tým obohacujeme druhú signálnu sústavu, ktorá je príznačná len človeku, sme na prahu vzácneho vyššieho vnímania skutočnosti v umení cez emocionálnu sféru nášho ja, cez jeho vyššie vibrácie, ktoré nie sú hmatateľné a definované materiálne, ale výsostne v duchovnej sfére poznania, kde vedomie človeka v imaginatívnych tvaroch sa oslobodzuje. Tento vnútorný rozmer je potrebný práve v umeleckej tvorbe a tiež v jej reflektovaní. V tomto zmysle môže estetika hudby dávať rozlet v poznaní tvorivých väzieb všetkých zložiek hudobného umenia.